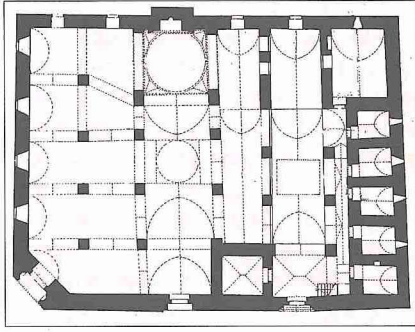

Kılıç Camii ve Medresesi'nin planı

ortalarında yapıldığı kabul edilmektedir. İlk önce tek hamam olarak ele alınıp muhtemelen XVI. yüzyılın ilk yarısında yapılan ilâvelerle çifte hamama dönüştürülmüştür. Güney yönünde soyunmalık kısmı, arada ılıklik ve kuzey yönünde yıldızvari plan gösteren sıcaklık bölümü yer almaktadır. XVI. yüzyılda ılıklik mekânı ikiye bölünmüştür, doğudaki üç birimli yer ikinci soyunmalık, sıcaklığın batısındaki mekânlar da ikinci sıcaklık olarak düzenlenmiş olmalıdır (Denktaş, s. 139-147).

Caminin doğusunda külliye sonradan ilâve edilen çeşme kesme taştan kareye yakın bir cephe içinde yuvarlak kemerli derin bir nişe sahiptir. Üzerindeki on iki mısralık tamir kitabesi 1135 (1723) tarihini verir. 1887'de tekrar onarım görmüş olan çeşme 1905'te yerinden sökülerek bugünkü yerine monte edilmiş, son olarak 1988-89 yılındaki onarımda tamamen yenilenmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Halil Edhem [Eldem], *Kayseriye Şehri*, İstanbul 1334, s. 33; A. Gabriel, *Monuments turcs d'Anatolie*, Paris 1931, I, 36-39; Doğan Kuban, *Anadolu Türk Mimarisinin Kaynak ve Sorunları*, İstanbul 1965, s. 136-137; Aptullah Kuran, *Anadolu Medreseleri*, İstanbul 1969, I, 12-14; Şerare Yetkin, *Anadolu'da Türk Çini Sanatının Gelişmesi*, İstanbul 1972, s. 29-33; Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı*, İstanbul 1984, s. 108-109; Ara Altun, *Ortaçağ Türk Mimarisinin Anahatları İçin Bir Özet*, İstanbul 1988, s. 42-43; İlhan Özkeçeci, *Kayseri Cami Mimarisinde Minber Minareleri*, Kayseri 1993, s. 79-82; a.m.f., *Tarihi Kayseri Cami ve Mescitleri*, Kayseri 1997, s. 68-71; Erol Yurdakul, *Kayseri Küçük Camii ve Medresesi*, Ankara 1996; a.m.f., "Kayseri Küçük Camii ve Medresesinde Yapılan Hafriyat ve Araştırma Sonuçları ile İlgili Yeni Görüşler", *Rölöve ve Restorasyon Dergisi*, sy. 1, Ankara 1974, s. 167-207; Mustafa Denktaş, *Kayseri'deki Tarihi Su Yapıları*, Kayseri 2000, s. 64-66, 139-147.

ŞEBNEM AKALIN

KÖMÜRCÜZÂDE MEHMED EFENDİ

(bk. MEHMED EFENDİ, Kömürcüzâde).

KÖPEK

Gerek evcilliği ve sıcak kanlılığı, gerekse bazı özel kabiliyetleri sebebiyle insanoğlunun yeryüzünde en çok yararlandığı hayvanlar arasında yer alan köpek, dinî literatürde daha çok salya ve artığının necis olup olmadığı ve ağzını soktuğu suyun dinî hükmü, ev içinde beslenmesi, avcılık ve bekçilikte kullanılması, akde konu edilmesinin cevazı, başkalarına verdiği zarardan sahibinin sorumluluğu gibi açılardan ele alınmış, konuyla ilgili verilen hükümlerde ağırlıklı olarak içinde bulunan dönemin şartları, kültür ve tecrübe birikimi etkili olmuştur.

Kur'an'da bütün iyi ve temiz şeylerin helâl kılındığı ifade edildikten sonra eğitilmiş avcı hayvanlar kullanılarak yakalanan avların da helâl olduğu açıklanmıştır (el-Mâide 5/4). Bu son açıklama, köpeğin avcı hayvan olarak kullanılmasının câiz oluşunda fakihlerin görüş birliği içinde bulunmasının mesnedini teşkil etse de (köpeğin avcı hayvan olarak tuttuğunun yenebilmesi için aranan şartlar hakkında bk. AV) köpekle ilgili diğer fikhî tartışmalara doğrudan kaynaklık etmez. Fikhî görüş ve tartışmalar genelde, hemen bütün sahih hadis mecmualarında yer alan konuyla ilgili hadislerle dayanmakta, hadislerde getirilen izin, kayıt ve uyarılar da Kitâb-ı Mukaddes'le, Sâmi gelenekle ve Hicaz Arapları'nın bu konudaki kültür ve telakkileriyle belli bir bütünlük arz etmektedir (Çıkış, 11/7; Levililer, 11/1-8; I. Krallar, 21/19, 22/38; II. Krallar, 9/10, 36, Matta, 7/6; Luka, 16/21; Câhiz, II, tür.yer.; Demîrî, II, 250-298).

Mâlikî mezhebi içinde azınlıkta kalan bir görüş hariç tutulursa fakihlerin büyük çoğunluğu, köpeğin yırtıcı hayvanlar grubunda yer aldığı ve etinin yenmesinin haram olduğu görüşündedir. Yırtıcı hayvanın tanımında da onun alt ve üst çenelerindeki -Türkçe'de köpek dişleri denilen- dört sivri ve uzun dişlerle avlanması ve kendini savunması ölçü alınır. Bazı Mâlikî fakihleri ise Kur'an'da avcı köpeklerin yakaladığı av hayvanının helâl kılınmasını, cins olarak da sadece domuzun haram kılınıp yiyecekler konusunda asfî hükmün ibâha olduğuna işaret edilmesini

(el-En'âm 6/145) göz önüne alarak, ayrıca Kur'an'daki genel izinle hadislerde yırtıcı hayvanların etinin yasaklanmasının arasını telif edebilmek için bunların etinin yenmesini mekruh saymakla yetinmiştir.

Hadislerde köpeğin yaladığı kabın yedi defa yıkanması istenir (Buhârî, "Vuđû", 33; Müslim, "Tahâret", 93). Müctehidlerin çoğunluğu bu hadisten hareketle köpeğin salyasının necis olduğu, ağzını soktuğu suyun da necis olacağı, yaladığı kabın yedi defa (bazı fakihlere göre üç defa) yıkanması gerektiği görüşündedir. Hanefiler ayrıca hayvanın salyasının -kedide olduğu gibi hadislerde aksine bir açıklama bulunmadığı sürece- etinin hükmüne tâbi olacağı tezinden hareket ederler. İmam Mâlik ise domuz hariç hayvanların ağzını soktuğu suyu necis saymaz ve köpeğin artığının necis sayılmasını Kur'an'ın avcı köpeklerin tuttuğunu helâl sayan hükmüne aykırı görür.

Bazı hadis rivayetlerinde yer alan yasaklayıcı beyanlar sebebiyle (Buhârî, "Büyü", 113; Müslim, "Müsâkât", 40-42) köpeğin satışının ve bu satıştan elde edilen paradan yararlanmanın veya onun icâre, vasiyet gibi akidlere konu edilmesinin câiz olup olmadığı da fakihler arasında tartışılmış, bu hususta Şâfiî ve Hanbelîler katı bir tavır sergilerken bir kısım hadislerde satış yasağından av köpeklerinin istisna edilmesini (Nesâî, "Büyü", 91) göz önüne alan bazı tâbiîn fakihleriyle Mâlikîler av, bekçilik gibi dinen serbest olan kullanım amaçlarıyla köpeğin alım satımına cevaz vermiş, Hanefîler ise satım akdinin genel şartlarındaki teorik çerçeveyi uygulayarak bu ayırımı da yapmaksızın kural olarak câiz görmüştür (Kâsânî, V, 143; İbn Rüşd, II, 105).

Köpekle ilgili olarak özellikle günümüze daha yakından ilgilendiren bir diğer fikhî tartışma köpeğin evde beslenmesinin câiz olup olmadığı hususundadır. Hz. Peygamber döneminde bazı sahâbîlerin evlerinde kanarya, serçe, güvercin gibi hayvanlar beslediği ve bunun Resûl-i Ekrem tarafından teşvik edildiği bilinmektedir (Buhârî, "Edeb", 81, 112; Müslim, "Âdâb", 30; Heysemî, IV, 67). Bu rivayetlerden hayvan hakları ihlâl edilmediği, çevre için rahatsızlık ve kirlilik teşkil etmediği sürece evde hayvan beslemenin kural olarak câiz sayıldığı anlaşılmaktadır. Ancak evde köpek beslenmesinin fikhî hükmü genel kurala göre kısmen farklı bir durum arzeder. Konuyla ilgili olarak

Resûl-i Ekrem, ziraat veya hayvancılık faaliyeti ya da bekçilik veya av gibi bir sebep olmaksızın köpek besleyen kimsenin çeşitli iyi davranışlarından elde edeceği sevap ve mükâfattan her gün bir miktar eksileceğini bildirmiş (Buhârî, "Hars", 3, "Zebâih", 6; Müslim, "Müsâkât", 50-61), içinde köpek bulunan eve meleklerin girmeyeceğini ifade etmiştir (Buhârî, "Bed'ü'l-halk", 7, 17; Müslim, "Libâs", 81-84). Gerek bu hadislerden gerekse köpeğin artığının necisliğiyle ilgili hadislerden hareketle fakihler, avlanmanın yanı sıra ihtiyaç duyulan diğer alanlarda kullanılmak üzere köpek beslenmesinin câiz olduğunu, ihtiyaç olmadığı durumlarda evde köpek beslenmesinin câiz sayılmadığını söylerler. İslâm dini çevreyi, tabii güzellikleri korumayı, hayvanlar da dahil bütün canlılara karşı merhametle davranmayı emretmiş, hayvanlara eziyet edilmesini, onların boş yere öldürülmesini yasaklamıştır. Bir ara köpeklerin Hz. Peygamber'in emriyle veya bilgisi dahilinde öldürüldüğüne dair rivayetler de (Buhârî, "Bed'ü'l-halk", 17; Müslim, "Tahâret", 93, "Müsâkât", 43-48) bu rivayetlerin bir kısmında bazı köpeklerin istisna edildiği veya öldürülmelerinin daha sonra yasaklandığı şeklindeki ifadelerden de anlaşılacağı üzere saldırgan ve kuduz köpeklerle ilgili olmalıdır. Müslümanların kültür tarihinde geliri aç kalan hayvanları doyurmaya tahsis edilmiş vakıf örnekleri vardır (bk. HAYVAN). Ancak İslâm dini insan sağlığına, temizliğe ve koruyucu hekimliğe de ayrı bir önem vermiştir. Köpeğin ihtiyaç halinde beslenmesine izin verilmesi, fakat ev içinde süs hayvanı olarak beslenmesinin hoş karşılanmaması bu anlayışın sonucu olmalıdır.

Bir hadiste hayvanların vereceği zararların tazmininin gerekmeceği genel bir ilke olarak zikredilmiş (Buhârî, "Diyât", 28-29; Müslim, "Hudûd", 45-46), bir başka hadiste de hayvanların yolda ve kalabalık yerlerde vereceği zararın sahipleri tarafından tazmin edileceği belirtilmiştir (Şevkânî, V, 364-366). Gerek hadisler gerekse sorumluluk hukukunun genel kuralları, saldırgan köpek gibi yarı vahşi hayvanların vereceği zararın tazmini konusunda fakihlerin hareket noktası olmuştur. Hanefî, Mâlikî ve Zâhiriyye fakihleri kusura dayanan sübjektif sorumluluktan yana olup sahip ve bakıcısının tesebbübü, açık kusuru ve ihmali bulunmadıkça köpeğin verdiği zarardan onların sorumlu tutulmayacağı görüşündedir.

Köpeğinin saldırganlığını bildiği ve bu konuda uyarıldığı halde onu barındırmakta / beslemekte ısrar etmek açık kusur sayılır. Şâfiî, Hanbelî ve Şîa fakihleri ise kusursuz sorumluluk eğiliminde olup sahibinin kural olarak köpeğinin verdiği zarardan sorumlu tutulacağını ve böyle bir hayvanı beslemekle tazmin sorumluluğunu üstlenmiş olacağını ileri sürerler. Ancak köpeğin bulunduğu yere izinsiz olarak veya köpeğin saldırganlığı bilinenek girilmişse sahibinin sorumluluğu kalkar. Tabîinden Kâdî Şüreyh'in ve Şa'bî'nin de bu yönde hüküm verdikleri rivayet edilir (İbn Hazm, XII, 344-345; köpekle ilgili diğer hadisler ve fikhî ahkâm hakkında ayrıntılı bilgi için bk. İbnü'l-Mibred, s. 79-319).

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Bed'ü'l-halk", 7, 17, "Vuđû", 33, "Edeb", 81, 112, "Büyü", 113, "Hars ve'l-müzâra'a", 3, "Zebâih", 6, "Diyât", 28-29; Müslim, "Tahâret", 93, "Müsâkât", 40-48, 50-61, "Libâs", 81-84, "Âdâb", 30, "Hudûd", 45-46; Nesâî, "Büyü", 91; Câhiz, *Kitâbü'l-Hayevân*, II, tür.yer.; İbn Hazm, *el-Muḥallâ*, Kahire 1391/1971, XII, 344-345; Bâcî, *el-Müntekâ*, Bulak 1332, I, 62-63; III, 130-132; V, 28; VI, 61; Kâsânî, *Bedâ'i*, I, 63-64; V, 142-144; İbn Rüşd, *Bi-dâyetü'l-müctehid*, I, 21-23; II, 105; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, Kahire 1389/1969, I, 35-36; IV, 189-192; IX, 189; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, IV, 67; Demîrî, *Hayâtü'l-hayevân*, II, 250-298; İbnü'l-Mibred, *Kitâbü'l-İğrâb fi ahkâmî'l-kilâb*, Riyad 1417/1996; Şemseddin er-Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc*, Kahire 1386/1967, I, 251-254; III, 392; VIII, 40-41; Şevkânî, *Neylû'l-evfâr*, V, 162-164, 364-366; H. Lesêtre, "Chien", *DB*, II/1, s. 697-702; Süleyman Muhammed Ahmed, *Ḍamânü'l-mütlefât fi'l-fikhi'l-İslâmî*, Kahire 1985, s. 551-554; F. Vire, "Kalb", *El* (İng.), IV, 489-492; "Sü'r", *Mu.F*, XXIV, 100-108.

ALİ BARDAKOĞLU

KÖPRÜ

İki yakayı birbirine bağlayarak yolun devamını sağlayan köprüler, önceleri geçilecek yerin bir tarafından öbür tarafına uzun bir taş veya ağaç gövdesi uzatmak suretiyle yapılmıştır. Köprüler şekillerine göre giriş, kemer, asma, askılı, açılıp kapanan; yapıldıkları malzemeye göre ahşap, betonarme, metal veya bunların birleşiminin birlikte kullanıldığı karışık malzemeli; yapı elemanlarına göre dolu gövde, kafes-kiriş, asma, askılı, yüzzer, açılıp kapanan; statik yönlerine göre hiperstatik, izostatik, mafsallı, ankastre, bir veya çok açıklıklı; yapılış amaçlarına göre yayaların, kara ulaşım araçlarının, trenlerin, borusuların ve su galerilerinin geçmesi için yapılan köprüler olmak üzere çeşitli tiplere

ayrılır. İlk köprülerin tamamı ahşap veya kâgirdir. Betonarme ve metal köprülerin yapımına XIX. yüzyılın sonlarından itibaren başlanmış ve kısa sürede bu alandaki gelişmelerin hızlanmasıyla ön gerilmeli betonarme köprüler gerçekleştirilmiş, çelik kalitesinin iyileştirilmesi, kaynak tekniğindeki ve statik hesap metodlarındaki ilerlemeler sayesinde narin ve büyük açıklıklı betonarme, metal köprülerle asma ve askılı köprülerin yapımına geçilmiştir. Arapça'da köprü anlamına gelen **cisr** ve **kantara** kelimelerinden ilki daha çok ahşap köprüler, diğeri ise taştan yapılan kemerli köprüler için kullanılır.

Ahşap Köprüler. Kazıklı üzerine oturtulan ahşap köprü inşaatında zamanla çok büyük değişiklikler olmuş ve kemer, kafes-kiriş, çerçeve, asma ve dolu gövde şeklinde adlandırılan türler geliştirilmiştir. Bilinen en eski ahşap köprü, Sabinalı Ancus Martius'un milâttan önce 620 yılında Tiber nehri üzerine yaptırdığı Roma'daki Pons Sublicius'tur. Julius Sezar'ın (m.ö. 104-44) Ren nehri ve Trajan'ın (51-117) Tuna nehri üzerine yaptırdığı köprüler de ahşap köprülerin eskilerindendir. Kanûnî Sultan Süleyman'ın Karabuğdan seferinde (1538) ordunun ağırlıklarıyla birlikte Prut nehrini geçebilmesi için Mimar Sinan'ın yaptığı muhkem ahşap köprü çok beğenilmiş ve sonradan kendisinin mimarbaşılığa tayinine sebep olmuştur.

Kâgir Köprüler. Kemerli olmalarından dolayı şeklen düz ahşap köprülerden ayrılan kâgir köprülerde, her tarafında eşit basınç gerilimi sağlanması için kemerin basınç çizgisine uygun yapılması gerekir. Kemer içerisindeki basınç çizgisinin şekli ise kemerin üzerine binen yük ile ilgilidir. Romalılar'ın hemen daima yuvarlak (beşik) kemer, İranlılar, Türkler ve Araplar'ın ise sivri kemer tercih ettikleri görülür. Osmanlılar, daire merkezlerini açıklığın ortasına yakın bir noktada aldıkları için kemerlerin şekli genellikle yarım daire ile parabol arasındadır. Köprü kemerlerinin tepesindeki taş kilit taşı, ayaklara basanlarına da üzengi taşı denir. Köprülerin mesnetleri ve ayakları daima sağlam zemine oturtulur. Akarsuların oymaması için ayak temellerinin yeterli kadar derine inmesi gerekir. Önce su içerisinde kazı yapılacak yerin etrafına ahşap perdeler çakılır. Açılan çukura dolan sular kova, tulum veya tulumlarla boşaltılır. Toprak sağlam zemin bulununcaya kadar kazılır; sağlam zemin bulunamıyorsa ahşap ka-